

Historie rychty Svatá Kateřina

(Zaniklá místa v okolí města Nýrska)

Předmět: *Historická regionalistika II*

Vypracoval: Juda Kaleta

Vyučující: Mgr. Dušan Foltýn

Datum: 21. srpna 2015

1 Úvod

Když se po roce 1989 otevřely hranice Československa na západ, otevřely se spolu s nimi i možnosti bádání o místech, která byla doposud skryta za zákazy vstupu. Události po 2. světové válce a následné půlstoletí totality tato místa — tedy převážně oblasti sousedící s Německou spolkovou republikou a Rakouskem — drasticky proměnily. Lesem zarostla místa, kde dříve stávala stavení, z mlýnů zůstaly jenom náhony, zmizely sklárny a hamry. Kde se dříve člověk usilovně potýkal s přírodou, příroda (načas) zvítězila.

Díky nešťastnému osudu, který obce v těchto oblastech potkal, se problematika zmi-
zelých míst pohraničí stala populárním tématem a samotám, které by asi jinak příliš po-
zornosti nepřitahovaly, se věnovala celá řada odborníků i nadšení laikové¹. Pro přehled
jmenujme alespoň pár nejzásadnějších prací. Pro západní a severozápadní Čechy jsou to
především publikace Zdeny Binterové, která se v úctyhodném počtu knih věnuje oblastem
Chomutovska² a Doupovska,³ dále pak práce Jaromíra Boháče a Romana Salamanczuka
o Chebsku⁴ a Romany Beranové-Vaicové o Sokolovsku.⁵ V oblastech Tachovska a Do-
mažlicka jde o knihy spojené s nakladatelstvím Českého lesa, resp. se Zdeňkem Procház-
kou.⁶

Ucelené dílo, které by se věnovalo zaniklým obcím na Šumavě zatím chybí. Exis-
tují ale studie úžeji vymezené lokálně. Jde především o knihu Viléma Kudrličky,⁷ který
se podrobně věnuje obcím Starý a Nový Brunst, Zhůří, Höhal, Pasece, Hůrce, Skelné,
Frauenthalu a Stodůlkám. Významným použitým pramenem jsou v tomto případě kroni-
ky zaniklých obcí, které se autorovi podařilo získat. Z míst blíže oblasti zkoumané v této
práci je to pak především studie Lenky Sýkorové o osadě Červené Dřevo.⁸

Historie zaniklých obcí na Šumavě se často kryje — a je tomu tak i v této práci —
s historií jednotlivých rychet Královského hvozdu, které zabíraly většinu příhraničních
oblastí. Přesněji řečeno se spíše než o obce jednalo o osamocené dvory, nepříliš hustě
rozmístěné po horských údolích.

Klasickým, ale už poněkud zastarávajícím dílem, které se uceleně věnuje historii Hvozdu,
je práce Josefa Blaua z 30. let 20. století.⁹ Z novějších prací jde především o výsledek ce-
loživotního bádání Vladimíra Holého,¹⁰ který podrobně popsal vývoj králováckých rychet
před třicetiletou válkou. Druhou zásadní publikací je zpracování urbářů a zemských ka-
tastrů Antonínem Haasem,¹¹ který na jejich základě zmapoval vývoj těchto oblastí od 17.
do první poloviny 19. století. Za zmínku stojí i studie Jaroslava Honce,¹² který se zaměřil
na šlechtické držitele Královského hvozdu.

¹ Za zmínku stojí zejména server *Zanikleobce.cz*, který je cennou studnicí různorodého, především foto-
grafického, materiálu.

² BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Chomutovska*.

³ BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska*.

⁴ BOHÁČ — SALAMANCZUK, *Zmizelé Chebsko. Zničené obce a osady okresu Cheb po roce 1945*.

⁵ BERANOVÁ VAICOVÁ, *Zaniklé obce na Sokolovsku*.

⁶ PROCHÁZKA, *Putování po zaniklých místech Českého lesa I. - Domažlicko*; PROCHÁZKA, *Putování
po zaniklých místech Českého lesa II. - Tachovsko*.

⁷ KUDRLIČKA, *Šumava. Co zmizelo z Královského hvozdu*.

⁸ SÝKOROVÁ, „Červené Dřevo - krátký život jedné osady”.

⁹ BLAU, *Geschichte der Künichen Freibauern in Böhmerwalde*.

¹⁰ HOLÝ, *Královský hvozď na Šumavě před třicetiletou válkou*.

¹¹ HAAS, „Vývoj osídlení Královského hvozdu ve světle nejstarších urbářů a zemských katastrů (1617-
1837)”.

¹² HONC, „Páni českých Králováků a Královského Hvozdu”.

Tato práce se pokusí zachytit vývoj královácké rychty Svatá Kateřina. Jednalo se o nejsevernější oblast Královského hvozdu, v mnohém ovlivněnou blízkostí Chodska i svou malou nadmořskou výškou.

Po odsunu německého obyvatelstva, které tvořilo naprostou většinu populace této oblasti a po následném vytyčení hraničního pásma, stav obce začal rychle upadat. Většina osamocených stavení a dvorů zanikla úplně, do dnešních dob přežilo pouze jádro rychty podél silnice vedoucí z Nýrska do bavorského Rittsteigu.

Pro starší období vývoje (zhruba do třicetileté války) bude práce vycházet převážně z podrobné studie Vladimíra Holého,¹³ tu rozšíří především o nové informace z edice písemných pramenů papeže Martina V.¹⁴ Při zkoumání vývoje v 18. a 19. století bude práce čerpat převážně z mapových podkladů¹⁵ a matrik. U těch však kvůli rozsahu práce spokojíme pouze s přehledem lokalit, které se v matrikách nacházejí. Do budoucna by však bližší zkoumání matrik mohlo přinést zajímavé informace o spřízněnosti a vzájemných vztazích jednotlivých obyvatel dvorů.

2 Historie královácké rychty Svatá Kateřina

Nejsevernější z králováckých rychet se nachází na samém okraji Šumavy a těsně sousedí s Chodskem. Jedná se o nejnižše položená místa Hvozdu a tedy i nejnvýhodnější k obydlí, i zde sice převládají neúrodné horské podzoly, ale na rozdíl od vyšších poloh zde bylo možné pěstovat i pšenici. Druhým určujícím faktorem byla poloha na staré zemské stezce, která vedla z Klatov přes Nýrsko do bavorského Kötzingu. Ta určovala i hranici území domažlických Chodů.¹⁶

Právě na této stezce byla vystavěna kaple zasvěcená sv. Kateřině, roku 1604¹⁷ přestavěná na kostel. O kapli máme zprávy už z počátku 15. století. Na začátku husitských bouří, 20. srpna 1419, byli mniši karmelitánského řádu donuceni opustit klášter u kostela Panny Marie Sněžné v Novém Městě pražském.¹⁸ Část z nich se dvou letech dostala do šumavských hvozdu, kde se usadili v kaplích sv. Kateřiny a sv. Kunhuty¹⁹ nedaleko města Nýrska²⁰.

Vedeni byli jistým Havlem a Mikulášem zvaným Miska, řeholníky zmiňovaného řádu.²¹ Zachované jsou tři dopisy,²² které odsud odeslali papežské kurii, společně s dopisem

¹³HOLÝ, *Královský hvozď na Šumavě před třicetiletou válkou*.

¹⁴MV VII.

¹⁵MÜLLER, *Müllerova mapa Čech; I. vojenské mapování — josefské*; MÜLLER, *Müllerova mapa krajů - Prácheňský kraj; Císařské povinné otisky map stabilního katastru; II. vojenské mapování - Františkovo; III. vojenské mapování - Františko-josefské (Čechy)*.

¹⁶HOLÝ, *Královský hvozď na Šumavě před třicetiletou válkou*, s. 91.

¹⁷Ibid., s. 93.

¹⁸VLČEK — SOMMER — FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 486.

¹⁹Kaple sv. Kunhuty se nachází na nedalekém Prenetu. V roce 1408 ji zde nechali postavit Bohuslav a Racek z Janovic.

²⁰ „in ss. *Catherine et Cunegundis capellis atque locis in heremo prope opidum Nira Pragensis dioecesis sitis per Hussitas expulsi*“ (MV VII, č. 795)

²¹ „*Gallus et Nicolaus dictus Miska, fratres domus ordinis b. Mariae de Monte Carmeli in Nova Civitate Pragensi [...]*“ (MV VII, č. 795)

²²MV VII, č. 795, 797 a 800.

olomouckého biskupa Jana XII. Železného, který se v Římě za jejich věc přimlouvá.²³ Kromě toho, že si v nich mniši stěžují na ukrutnosti páchané husity²⁴, žádají papeže o svolení, aby mohli někde jinde vybudovat nové společenství nebo se k nějakému již existujícímu přidat²⁵. Jakou odpověď z Říma dostali, se můžeme pouze dohadovat, podle posledního dopisu datovaného 9. září 1421, se ale zdá, že jejich prosby byly vyslyšeny²⁶.

O stálém osídlení okolí Sv. Kateřiny nejsou však zmínky až do druhé poloviny 16. století. Tu dobu provázely časté střety na česko-bavorském pomezí o právoplatného držitele půdy. Nejsnazším způsobem, jakým si postavení v hraničních oblastech upevnit, bylo vybudovat novou vesnici. Svatá Kateřina byla patrně založena při jedné z těchto kolonizačních vln, nejspíše kolem roku 1567, kdy byl založen i nedaleký Chudenín.²⁷

Podle Antonína Haase byla zbudována chodskými osadníky, čemuž by nasvědčoval oproti ostatním rychtám její pravidelný půdorys.²⁸ Čistě o chodskou ves se však nejednalo — její vývoj probíhal nejdříve odděleně v její „královácké“ části na jih od zemské stezky a v její „chodské“ části. Ta se vytvořila kolem dvora, který ze severu ke stezce přiléhá, ale svou polohou už spadal pod správu Domažlic. Právě kolem něj se vytvořilo jádro budoucí vesnice.²⁹

Jisté je, že už před rokem 1565 stála na území budoucí královácké rychty vápenka, tehdy patřící pánovi z Gutštejna. Zaznamenaná je ve zprávě komise, která vyjela k obhlédnutí hranic po zemské stezce a následně proti proudu řeky „Chodovky“. Vápenka se nacházela patrně na severozápadních svazích dnes bezejmenného kopce, který se svažuje k Chodské Úhlavě, v místech, kde později vznikl dvorec Spirken Hof.³⁰ Na protější straně údolí stála nad říčkou sklárna. Prvně je zmiňována roku 1582 a jako sklář je uváděn Niklas Gerl.³¹ V těchto místech vznikly dvory Ober a Unten Hütten a v údolí Hütten Mühle.³²

²³MV VII, č. 796.

²⁴ „*malediccioniis alumni Hussite heretici in partibus illis contra servos Christi servientes funditus evertent, et demum quibusdam capellis atque locis, ad quos in heremo prope opidum Nira Pragensis diocesis, de domo ipsa fugientes, se contulerant, penitus privati et insania dictorum hereticorum expulsi fuerint, possint infra dictam Pragensem vel eciam Olomucensem dioceses in heremo vel alias ubicumque quemcunque locum ad hoc ydoneum pro eorum usu et habitacione recipere, indulgeri concessit, prout in supplicacione super hiis per eandem S^{tem} signata plenius continetur.*“ (MV VII, č. 797)

²⁵ „*eciam intra frequenciam hominum, de consensu ordinarii loci quemcunque locum ad hoc abilem et ydoneum, si aleas eis pia largicione fidelium aut alias quomodolibet concedatur vel largiatur, recipere et in eo ecclesiam, campanile cum campanis, claustrum, domos cum aliis necessariis officinis, si forsan inibi non fuerint, constituere et construi facere illaque habere et inibi perpetuo commorari et sub dicto habitu et huiusmodi religionis sue observancia domino famulari libere et licite valeant necnon omnibus et singulis privilegiis et libertatibus, quibus alia loca dicti ordinis quomodolibet gaudent...*“ (MV VII, č. 795)

²⁶ „*Sed quia ad reparacionem et augmentum huiusmodi, nisi intervenientibus fidelium sufragiis et piis elemosinis, eorum reparacionem et fabricam se exhibeant liberales, quo uberius inibi dono celestis gratie prospexerint se refectos, omnibus christicolis vere penitentibus et confessis, qui in earundem sanctorum et aliis festivitibus per cancellariam apostolicam dari consuetis ac in dedicacione ipsorum locorum eadem loca et eorum ecclesiam devote visitaverint annuatim et ad ipsorum reparacionem et augmentum manus porrexerint adiutrices, septem annos et totidem quadragenas de iniunctis eis penitenciis misericorditer relaxare et insupere mandare omnibus et singulis parciuum ordinariis, quatenus predictos fratres pro dei et eiusdem Sanctis reverencia suscipientes benigne recommissos, eos ubilibet permittant elemosinas libere petere pariter et habere, non obstantibus...*“ (MV VII, č. 800)

²⁷HOLÝ, *Královský hvozď na Šumavě před třicetiletou válkou*, s. 92.

²⁸HAAS, „Vývoj osídlení Královského hvozdu ve světle nejstarších urbářů a zemských katastrů (1617-1837)“, s. 87.

²⁹HOLÝ, *Královský hvozď na Šumavě před třicetiletou válkou*, s. 93.

³⁰Ibid., s. 92.

³¹Ibid., s. 92.

³²*Císařské povinné otisky map stabilního katastru.*

Podrobnější informace je možné čerpat až z urbáře z roku 1617. Ten jako první používá pojmenování Královský hvozď a označuje tak sedm rychet: Svatá Kateřina, Hamry, Javorná, Kochánov, Zhůří, Stodůlky a Stachy.³³ Svatokateřinská rychta zastávala v této době vůdčí postavení, sídlil v ní vrchní rychtář a jak do počtu sedláků, tak i v celkové ekonomické síle zaujímal mezi rychtami první místo. Stálo zde celkem 17 stavení, kromě toho ještě vápenka a pila.³⁴ Okolí sklárny už bylo vymýceno, proto musela být zastavena. Jinak podle názoru Vladimíra Holého už stály všechny větší usedlosti, které se zde nacházely v 19. století.³⁵

Největším a nejúrodnějším statkem byl Kreiker Hof.³⁶ Podle pozdějšího mapování³⁷ se nacházel zhruba 500 metru jihozápadně od míst, kde zemská stezka překračovala Chodskou Úhlavu. Sídlil zde Pern Motl, svého času vrchní rychtář,³⁸ který byl vůdčí osobností Králováků v odboji proti zástavní vrchnosti — pánům z Kolovrat. Snažení bylo zakončeno úspěchem, když císař Matyáš uznal jejich privilegia.³⁹

Dalším významným dvorem byl Gerl Hof, stavení asi čtyři sta metrů směrem k Bavorsku od kaple sv. Kateřiny. Sídlil zde rod zmíněného Niklase Gerla, bývalého skláře. V roce 1617 byl sice již Niklas po smrti, ale stále zde žila jeho manželka Barbora, v té době asi šedesátiletá, spolu se synem Girgem Gerlem.⁴⁰

Nedaleko první vápenky vznikla ještě druhá, patrně v místech, kde později stávalo stavení Stiegel Hof. Obě se ale potýkaly s nedostatkem dříví, které ze svahů rychle mizelo.⁴¹ To ostatně potvrzuje i pozdější urbář z roku 1630,⁴² který kromě dvanácti stavení zaznamenává i vápenku s malým množstvím dřeva. Přesto se udržela patrně až do roku 1654, kdy jsou v berní rule uvedeni čtyři vápeníci.⁴³ K vápenkám patřil celý kopec až k malému potoku, který se vléval do Chodské Úhlavy u pozdějšího Hütten Mühle. Kromě toho se v berní rule uvádí dvanáct sedláků a dva pohořelí, dva mlýny a jeden kolář.

Jinak ale období třicetileté války provází hospodářský úpadek a pokles počtu obyvatelstva. To konstatuje i Oldřich Adam Popel z Lobkovic, který ve zprávě z roku 1640 uvádí, že tři nejlepší rychty Královského Hvozdu — Svatá Kateřina, Hamry a Hojsova Stráž — byly válkou poškozeny, většina sedláků opustila svá stavení a dosud se nevrátila, přestože vojáci již odtáhli.⁴⁴

Do konce 17. století došlo k definitivnímu zániku obou vápenek. Už v nýrské matrice z let 1654—1706 se namísto nich začínají objevovat zápisy z dvorců Stiegel Hof a Spirken Hof vzniklých na místech vápenek a kromě nich ještě stavení Seidl Hof, Schindel Hof

³³HAAS, „Vývoj osídlení Královského hvozdu ve světle nejstarších urbářů a zemských katastrů (1617-1837)“, s. 81.

³⁴Ibid., s. 81.

³⁵HOLÝ, *Královský hvozď na Šumavě před třicetiletou válkou*, s. 93.

³⁶Ibid., s. 93.

³⁷III. vojenské mapování - Františko-josefské (Čechy).

³⁸HOLÝ, *Královský hvozď na Šumavě před třicetiletou válkou*, s. 93.

³⁹HAAS, „Vývoj osídlení Královského hvozdu ve světle nejstarších urbářů a zemských katastrů (1617-1837)“, s. 79.

⁴⁰HOLÝ, *Královský hvozď na Šumavě před třicetiletou válkou*, s. 94.

⁴¹Ibid., s. 96.

⁴²HAAS, „Vývoj osídlení Královského hvozdu ve světle nejstarších urbářů a zemských katastrů (1617-1837)“.

⁴³BR I, s. 221.

⁴⁴HAAS, „Vývoj osídlení Královského hvozdu ve světle nejstarších urbářů a zemských katastrů (1617-1837)“, s. 82.

a Gangel Hof.⁴⁵ V pozdějších matrikách z let 1706—1760⁴⁶ navíc přibývají ještě dvory Harra Hof, Erl Hof a Krieger Hof.

Tento stav zhruba zachycuje i Müllerova mapa Čech z roku 1720,⁴⁷ první mapování, díky kterému je možné usedlosti alespoň přibližně lokalizovat. Na levé straně Chodské Úhlavy zaznamenává kromě samotné Svaté Kateřiny ještě Glöcklgütl Hütten (jedná se o Ober a Unten Hütten vzniklé na místech bývalé sklárny), na pravé straně pak směrem od pramene Schindel Hof, Wiener Hof (patrně jde o Spirker Hof), Gangel Hof, Leonhard Hof (ten je buď špatně umístěný, nebo došlo k chybě v názvu — podle pozdějšího mapování by se mělo jednat o Mezger Hof. Samotný Leonhard Hof by se pak měl nacházet o několik kilometrů severněji), Taubengütl (Tauben Hof), Seidl Hof, Erl Hof, Harra Hof a Krieger Hof.

Tereziánský katastr z roku 1734⁴⁸ uvádí v rychtě Svatá Kateřina 24 stavení a 10 poddružských chalup. V této době už je vyrovnán populační propad třicetileté války a Kateřina se znovu ocitá mezi prvními ze všech králováckých rychet.⁴⁹

Umístění jednotlivých dvorců potvrzuje i pozdější I. vojenské mapování⁵⁰ z let 1764 až 1783. V něm je nově kromě doposud zmíněných stavení zakreslený St. Clementin Mühle v místech, kde se dosud při hranicích tekoucí Chodská Úhlava ostře stáčí na severovýchod. Podle polohy jde tedy o mlýn, který je na pozdějších mapách pojmenován jako Huisen Mühle. Jinak se mapování odlišuje pouze v pojmenování usedlostí — Harra Hof je uveden jako Stara Hof, Seidl Hof jako Lendl Hof a Spirken je označen jako Spiel Hof.

Již samostatná matrika z let 1779—1789⁵¹ nově zaznamenává Unten a Ober Hütten a pro mlýn uváděný v I. vojenském mapování jako St. Clementin Mühle používá název Huisen Mühle, jinak ale stav vojenskému mapování odpovídá.

Nejvíce jednotlivých dvorců zaznamenává stabilní katastr, který pro svatokateřinskou oblast vznikl v roce 1837.⁵² Celkem uvádí ve Svaté Kateřině sedmdesát stavení, z toho padesát sedláků, patnáct domkářů a pět mlynářů.⁵³ Jednotlivých pojmenovaných dvorců je podstatně méně, většina z nich tedy byla shlukem několika stavení. Těch oproti předchozím záznamům příliš nepřibýlo — o něco výše proti proudu malého potoka se nad dvory Harra Hof a Seidl Hof objevuje Mezger Hof (v katastru pojmenovaný jako Schindlmezger Hof, všechny pozdější záznamy už používají jenom Mezger Hof). Samostatně je pak zaznamenán hamr u Chodské Úhlavy, zhruba 400 metrů nad Krieger Hofem. Nejvíce přibýlo samostatně vyčleněných mlýnů. K Huisen Mühle se přidal nedaleký Hütten Mühle, u Krieger Hofu vznikl Krieger Mühle (zde je pravděpodobné, že existoval již dříve, jen nebyl na mapách samostatně zaznamenán).

Tento stav zůstává po celé 19. století. Všechny dvory zaznamenávají jak svatokateřinské matriky,⁵⁴ tak i II.⁵⁵ a III. vojenské mapování.⁵⁶ Františko-josefské mapování navíc

⁴⁵M 1654.

⁴⁶M 1706 (N); M 1706 (O).

⁴⁷MÜLLER, *Müllerova mapa Čech*.

⁴⁸TK R, s. 237.

⁴⁹HAAS, „Vývoj osídlení Královského hvozdu ve světle nejstarších urbářů a zemských katastrů (1617-1837)“, s. 86.

⁵⁰*I. vojenské mapování — josefské*.

⁵¹M 1779.

⁵²*Císařské povinné otisky map stabilního katastru*.

⁵³HAAS, „Vývoj osídlení Královského hvozdu ve světle nejstarších urbářů a zemských katastrů (1617-1837)“, s. 91.

⁵⁴M 1830; M 1854.

⁵⁵*II. vojenské mapování - Františkovo*.

⁵⁶*III. vojenské mapování - Františko-josefské (Čechy)*.

zavádí souběžně s německými názvy dvorů ještě jejich české ekvivalenty. Huisen Mühle tak označuje jako Hojsův mlýn, Erl Hof jako Olšinské dvory, u většiny stavení však přidává jen českou koncovku ke jménu.

České názvy používá i Statistický lexikon z roku 1920.⁵⁷ Podle něj bylo ve Svaté Kateřině 91 domů s 570 obyvateli. Z toho byla naprostá většina německé národnosti, Čechů zde žilo jen pět. Oblast rozděluje na tři části — Webrův a Lindlův dvůr s 15 domy, tedy stavení vzniklá kdysi na chodské straně; Svatou Kateřinu s 74 domy a samotou Radošín se dvěma domy nacházející se asi jeden kilometr od kostela směrem k Nýrsku.

Většina dvorců se skládala tři až čtyř domů. Výjimkou je Harra Hof (Harrerovy dvory), kde stálo chalup dokonce šest, a samotné jádro obce kolem kostela se čtrnácti domy. Oproti předchozím mapováním zaznamenává i dříve nepojmenované samoty, bohužel bez možnosti je blíže spolehlivě lokalizovat — jde například Hohnabuten, Kleingerle a Hallerhäusel.

Naposledy jsou stavení zaznamenána na leteckých snímcích z roku 1949.⁵⁸ Od roku 1951 se z části nacházela v zakázaném pásmu, z části v pásmu hraničním,⁵⁹ a byla tak odsouzena k pozvolnému zániku. Výjimkou bylo samotné centrum obce okolo kostela spolu se staveními na chodské straně, které přečkalo i odsun německého obyvatelstva. V průběhu 60. let byla však většina zástavby zdemolována — mimo jiné i kostel, fara a škola. Důvodem pro zbourání kostela bylo i to, že „podobně jako kostel v Červeném Dřevě sloužil jako orientační bod pro ty, kdo chtěli nelegálně přejít hranici“.⁶⁰

3 Závěr

Počátky osídlení Svaté Kateřiny můžeme nacházet už na začátku 15. století, hlavně však ve století následujícím. Příchod usedlíků se váže jednak na obchodní stezku, která vedla z Bavor do Čech, za druhé pak na potřebu hájení státních zájmů v hraničních oblastech. Od počátku se jednalo o osadníky německé národnosti.

Při osidlování se zde prolínaly dva vlivy — ze severu působil chodský živel, typický pro rovinatější oblasti Českého lesa, zvyklý tvořit „klasické“ vesnice s pravidelných půdorysem. Z jižních oblastí to byl vliv Králováků, kteří špatně přístupné šumavské hvozdy obývali v osamocených dvorcích, odříznutých od svého okolí a z tohoto důvodu zcela soběstačných.

Ve Svaté Kateřině se oba tyto vlivy po celá staletí prolínaly. Napomáhaly tomu i přírodní podmínky — krajina byla lépe obdělavatelná, než většina zbylých částí Šumavy, ne však natolik úrodná, jako bylo níže položené Domažlicko. Ve výsledku se rychta vyznačovala nejhustším a zároveň i nejvyšším zalidněním. Až na jedinou výjimku třicetileté války, kdy byla snadno dostupná poloha naopak nevýhodou a průchody vojsk měly na osídlení devastující vliv, se držela rychta na prvních příčkách, coby ekonomicky nejrozvinutější a nejbohatší.

Od ostatních rychet se Svatá Kateřina odlišovala i malým množstvím skláren. Zatímco v jiných částech Šumavy šlo o nejdůležitější průmysl a skláři tvořili vlivnou vrstvu obyvatel, nejsevernější rychta byla celou dobu spíše zemědělskou. Zpočátku i zde sice sklárna existovala, brzy však došlo k vymýcení všech lesů v blízkém okolí a jak sklárna,

⁵⁷SLO 1920, s. 289.

⁵⁸*Letecké snímky Československa (1949)*.

⁵⁹VANĚK, „Konstituování pohraničního území v letech 1948 - 1951 jako prvku ochrany státní hranice“, s. 335.

⁶⁰SÝKOROVÁ, *Královský hvozd v 19. a 20. století*, s. 3.

tak i vápenky zanikly ještě před koncem 17. století. Nepatrné množství lesů a s obecně malá relativní rozloha byla dalším typickým rysem rychty. K opětovnému zalesnění došlo až po zneprůstupnění oblasti v roce 1951.

V průběhu 18. a 19. století se oblast vyznačovala stabilním nárůstem jak počtu obyvatelstva, tak i počtu domů, které však většinou pouze přibývaly k existujícím dvorcům. Tento vývoj přerušily až události spojené s oběma světovými válkami. Po 1. světové válce bylo území přes nechuť místního německého obyvatelstva připojeno k nově vzniklé Československé republice. Po Mnichovské dohodě bylo nakrátko začleněno do nacistické říše, na konci 2. světové války zažilo průjezd amerických vojsk směrem k Nýrsku a nakonec i vysídlení místního obyvatelstva.

Právě proces vysídlení a následné likvidace objektů v pohraničí — v tomto případě jak jednotlivých dvorců, tak i kostela sv. Kateřiny — by zasloužil podrobnější zkoumání, na které se v rámci této práce již nedostalo. Další možnosti bádání by nabízela i díla zdejších literátů, kteří se okolní krajiny ve svých knihách dotýkali — Hanse Watzlika, Antona Schotta, Josefa Blaua a dalších⁶¹.

---

⁶¹ V této souvislosti stojí za zmínku studie ULRYCHOVÁ, „Démonologické pověsti ze severní části Královského hvozdu / Waldhwozdu“, která se věnuje pověstem vzniklým právě v těchto oblastech.

Zkratky

BR I	Berní rula, kraj Prácheňský. Sv. I.
M 1654	Matrika farní úřad Nýrsko (1654-1706).
M 1706 (N)	Matrika narozených farní úřad Nýrsko (1706-1760).
M 1706 (O)	Matrika oddaných farní úřad Nýrsko (1706-1759).
M 1779	Matrika Svaté Kateřiny (1779-1789).
M 1830	Matrika Svaté Kateřiny (1830-1854).
M 1854	Matrika Svaté Kateřiny (1854-1899).
MV VII	Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia (1306-1471). Sv. VII. Acta Martini V (1417-1431).
SLO 1920	Statistický lexikon obcí 1920.
TK R	Tereziánský katastr český. Sv. 2, Rustikál (kraje K-Ž).

Prameny a edice pramenů

Císařské povinné otisky map stabilního katastru. 1824-1843.

<http://archivnimapy.cuzk.cz/> (cit. 05. 08. 2015).

Jaroslav ERŠIL, ed. *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia (1306-1471).*

Sv. VII. Acta Martini V (1417-1431). Praha: Academia, 1996-2001.

Antonín HAAS, ed. *Berní rula, kraj Prácheňský. Sv. I.* Státní pedagogické nakladatelství, 1954.

I. vojenské mapování — josefské. 1764-1768 a 1780-1783 (rektifikace).

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=800&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=0&map_root=1vm (cit. 05. 08. 2015).

II. vojenské mapování - Františkovo. 1836-1852.

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=800&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=0&map_root=2vm (cit. 05. 08. 2015).

III. vojenské mapování - Františko-josefské (Čechy). 1877-1880.

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=800&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=0&map_root=3vm (cit. 05. 08. 2015).

Letecké snímky Československa (1949). VGHMÚř Dobruška, MO ČR, 2009.

<http://kontaminace.cenia.cz/> (cit. 21. 08. 2015).

SOA Plzeň. Fond *Sbírka matrik západních Čech* (č. 1014). Signatura *Nýrsko 02.* „Matrika narozených farní úřad Nýrsko (1706-1760)”.

<http://www.portafontium.cz/register/soap-pn/nyrsko-02> (cit. 20. 05. 2015).

SOA Plzeň. Fond *Sbírka matrik západních Čech* (č. 1014). Signatura *Nýrsko 01.* „Matrika narozených, oddaných a zemřelých farní úřad Nýrsko (1654-1706)”.

<http://www.portafontium.cz/register/soap-pn/nyrsko-01>.

SOA Plzeň. Fond *Sbírka matrik západních Čech* (č. 1014). Signatura *Nýrsko 03.* „Matrika oddaných farní úřad Nýrsko (1706-1759)”.

<http://www.portafontium.cz/register/soap-pn/nyrsko-03>.

SOA Plzeň. Fond *Sbírka matrik západních Čech* (č. 1014). Signatura *Svatá Kateřina (KT) 01.* „Matrika Svaté Kateřiny (1779-1789)”.

[http://www.portafontium.cz/register/soap-pn/svata-katerina-\(kt\)-01](http://www.portafontium.cz/register/soap-pn/svata-katerina-(kt)-01).

- SOA Plzeň. Fond *Sbírka matrik západních Čech* (č. 1014). Signatura *Svatá Kateřina (KT) 04*. „Matrika Svate Kateřiny (1830-1854)”.
[http://www.portafontium.cz/register/soap-pn/svata-katerina-\(kt\)-04](http://www.portafontium.cz/register/soap-pn/svata-katerina-(kt)-04).
- SOA Plzeň. Fond *Sbírka matrik západních Čech* (č. 1014). Signatura *Svatá Kateřina (KT) 05*. „Matrika Svate Kateřiny (1854-1899)”.
[http://www.portafontium.cz/register/soap-pn/svata-katerina-\(kt\)-05](http://www.portafontium.cz/register/soap-pn/svata-katerina-(kt)-05).
- Jan Kryštof MÜLLER. *Müllerova mapa Čech*. 1722.
<https://mapy.vugtk.cz/muller/index.php?rs=2> (cit. 05. 08. 2015).
- *Müllerova mapa krajů - Prácheňský kraj*. 1776.
<http://mapy.vugtk.cz/homann/index.php?rs=2&lg=cze> (cit. 05. 08. 2015).
- Statistický lexikon obcí v Čechách: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař.: vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921*. Praha: Státní úřad statistický, 1924.
- Tereziánský katastr český. Sv. 2, Rustikál (kraje K-Ž)*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČR, 1966.

Literatura

- Romana BERANOVÁ VAICOVÁ. *Zaniklé obce na Sokolovsku*. Sokolov: Krajské muzeum Sokolov, 2005.
- Zdeňka BINTEROVÁ. *Zaniklé obce Doupovska*. Chomutov: Okresní muzeum, 1998-2004.
- *Zaniklé obce Chomutovska*. Chomutov: Okresní muzeum, 1995-1997.
- Josef BLAU. *Geschichte der Künichen Freibauern in Böhmerwalde*. Plzeň: Erste Westböh. Druckindustrie, 1932.
- Jaromír BOHÁČ — Roman SALAMANCZUK. *Zmizelé Chebsko. Zničené obce a osady okresu Cheb po roce 1945*. Cheb: Krajské muzeum Karlovarského kraje, 2007.
- Antonín HAAS. „Vývoj osídlení Královského hvozdu ve světle nejstarších urbárů a zemských katastrů (1617-1837)”. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Sv. 8. Západočeské nakladatelství, 1971, s. 79–95.
- Vladimír HOLÝ. *Královský hvozď na Šumavě před třicetiletou válkou*. Ed. Jan LHOTÁK. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2007.
- Jaroslav HONC. „Páni českých Králováků a Královského Hvozdu”. In: *Genealogické a heraldické listy. Acta genealogica ac heraldica* 27.3 (2007), s. 19–38.
- Vilém KUDRLIČKA. *Šumava. Co zmizelo z Královského hvozdu*. Praha: Baset, 2005.
- Zdeněk PROCHÁZKA. *Putování po zaniklých místech Českého lesa I. - Domažlicko*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2007.
- *Putování po zaniklých místech Českého lesa II. - Tachovsko*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2011.
- Lenka SÝKOROVÁ. „Červené Dřevo - krátký život jedné osady”. In: *Západočeské archivy*. Plzeň: Státní oblastní archiv v Plzni, 2013, s. 96–102.
- *Královský hvozď v 19. a 20. století*.
http://ekoregion-uhlava.cz/sites/default/files/kralovsky_hvozď/lenka_sykorova_text.pdf (cit. 21. 08. 2015).

Marta ULRYCHOVÁ. „Démonologické pověsti ze severní části Královského hvozdu / Waldhwozdu”. In: *Národopisná revue* 22.4 (2012), s. 246–258.

<http://revue.nul.k.cz/obsah-cisel-archiv/obsahy.html?x=97> (cit. 10.08.2015).

Pavel VANĚK. „Konstituování pohraničního území v letech 1948 - 1951 jako prvku ochrany státní hranice”. In: *Západočeský historický sborník*. SOA Plzeň, 2001, s. 331–339.

Pavel VLČEK — Petr SOMMER — Dušan FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997.

Zanikleobce.cz.

<http://www.zanikleobce.cz/> (cit. 10.08.2015).